

sinds vele geslachten hadden gewoond . . . Velen, vooral vrouwen, barstten', toen de evacuatie aangezegd werd, 'in snikken uit, enkele vervielen voor een ogenblik in uitingen van opstandigheid', maar 'dank zij de troostende woorden van de burgemeesters . . . en vooral ook de verzekering, namens de regering gegeven, dat voor alles behoorlijk schadeloosstelling zou worden gegeven, kalmcerden de gemoederen.' De regering had trouwens bij deze eerste, kleine evacuatie met de hand over het hart gestreken: de vijf-en-zestig gezinnen mochten, met verwaarlozing van de dertig kg-grens, al hun bezittingen meenemen. Er bleef maar weinig in de boerderijen achter: van dat weinige werd, helaas, spoedig nogal wat geroofd door militairen en burgers.¹

Met spoed ging het Bureau Afvoer Burgerbevolking in samenwerking met de militaire autoriteiten en de Nederlandse Spoorwegen nieuwe evacuatie voorbereiden, veel grotere ook: kwam het tot oorlog, dan (zo werd vastgesteld) zouden onder meer de plaatsen Baarn, Amersfoort, Rhenen en Wageningen nagenoeg geheel geëvacueerd worden – afgezien nog van de bevolking in de inundatiegebieden en van de verpleegden in een aantal gestichten welke gelegen waren in de Grebbelinie, in het Land van Maas en Waal of in de Peel en van welke de legerleiding aannam dat zij, bij het krijgsverloop dat men na een Duitse invasie verwachtte, onder artillerievuur zouden komen te liggen. Al die voorbereidende arbeid werd geremd door het feit dat de ministers de Geer en Dijkhoorn uitdrukkelijk 'het standpunt huldigden dat van de te nemen maatregelen naar buiten niets zou mogen blijken'²: men wilde geen onrust wekken.

Die voorbereidingen waren nog in volle gang, toen, na de bespreking bij de koningin op zondagmiddag 5 november, de Commissie Burgerbevolking 's avonds in spoedvergadering bijeengeroepen werd: alle kommen van de Grebbelinie en van de Betuwelinie zouden onder water gezet worden, met het inunderen zou men, zo werd bericht, op vrijdag 10 november beginnen.³ Gelijk wij vermeldden, gaf evenwel minister Dijkhoorn op woensdag 8 november opdracht, zonder verder uitstel het water binnen te laten. In totaal werd, van donderdagmorgen af, vóór de Grebbelinie een gebied van ruim 5000 ha onder water gezet (3000 daarvan aan het IJsselmeer bij Bunschoten). Ongeveer tweeduizend mensen moesten hun woningen verlaten; verreweg de meesten begaven zich niet naar de officiële vlucht-oorden maar trokken, tenslotte met goedvinden van de autoriteiten, bij familieleden of kennissen in de buurt van hun woonplaatsen in, 'de eigen streek bleef boven alles trekken.'⁴ Het Bureau Ontruiming van Economische

¹ J. Koolhaas Revers: *Evacuatie 1939-1940*, p. 17-23. ² A.v., p. 107. ³ A.v., p. 29.

⁴ A.v., p. 30-32.